

אלול תשפ"ג
אוגוסט 2023

דו"ח לימוני: גדעוני במבצע רכש אל"ם בדימוס דניאל רוזן

מבצעי הרכש הצילו את מדינת ישראל מתבוסה צבאית במלחמת העצמאות

דוד בן-גוריון, יו"ר הסוכנות היהודית ששימשה כ'ממשלה בדרך' ליישוב, ראה במדינות הערביות את האויב העיקרי, וחשש מהתמודדות ה'הגנה' עם הצבאות הסדירים של מדינות ערב. בשלהי שנת 1947 מינה דוד בן-גוריון שלושה מבכירי ה'הגנה' – אהוד אבריאלי, יהודה ארזי ומונייה מרדור – לבצע רכש מסיבי של תחמושת ואמצעי לחימה, שהיו חיוניים להכנה ללחימה מול צבאות ערב הסדירים.

ערב מלחמת העצמאות, בריטניה הייתה ספקית הנשק העיקרית לצבאות ערב, אך מנעה אספקת נשק ליישוב היהודי. ארצות הברית הטילה אמברגו על אספקת נשק לשני הצדדים בדצמבר 1947. ב-29 במאי 1948 הטילה מועצת הביטחון של האו"ם אמברגו על אספקת נשק לצדדים המעורבים בלחימה בארץ ישראל. משטר האמברגו נותר על כנו עד להשלמת חתימת הסכמי שביתת הנשק, ביולי 1949.

המדינה היחידה שהסכימה לספק נשק ליישוב היהודי הייתה צ'כוסלובקיה, באישור ברית המועצות. עיסקה ראשונה לאספקת אלפי רובי מאוזר ותחמושת 7.92 מ"מ, נחתמה בינואר 1948, ובהמשך סופקו מטוסי קרב.

הובלת הנשק לארץ התעכבה ונתקלה בקשיים רבים עקב האמברגו. ניתן היה להוביל נשק בספינות לישראל רק בהטעיה ובהסתר מביקורת של משקיפי האו"ם, שהסתייעו בספינות מלחמה של ציי ארצות הברית וצרפת.

בגלל העיכובים הטיל דוד בן-גוריון על שאול אביגור, ראש המוסד לעלייה ב', שרכש ניסיון רב בפעילות ספנות חשאית בחו"ל, לטפל בנושא. יש מאין הופעלו ספינות להוביל נשק ארצה, והן פעלו משך כל מלחמת העצמאות. ספינת הרכש הראשונה, 'נורה', הגיעה לנמל תל אביב ב-1 באפריל 1948, תוך עקיפת הסגר הימי הבריטי.¹ הודות לנשק שהביאה, זכה לראשונה כל חייל בחטיבות הלוחמות בנשק אישי (ולא כפי שהיה נהוג קודם, לשייך את כלי הנשק לעמדה ולא לחייל). זה היה החודש הקשה ביותר במלחמת העצמאות, והנשק איפשר לכוחות ה'הגנה' למגר את המתקפה הערבית לפני פלישת צבאות ערב הסדירים ב-15 במאי 1948. בן גוריון כתב ביומנו: "הכלים שהתקבלו הלילה כבר נכנסו לשימוש במלחמה על תחבורה ירושלים, בתוכם גם 15 מכונות [יריה]. אמרתי ליגאל

¹ מפקד הספינה היה בנימין (בן) ירושלמי, והגדעוני היה אברהם ליכובסקי, שכינויו המחתרתי היה 'נור'. **אברהם ליכובסקי** (1925–2002) נולד בברסלאו, גרמניה (היום – וורוצלב, פולין). עלה ארצה, למד בבית הספר הימי בחיפה במגמת אלחוט, התגייס לפלמ"ח בשנת 1945, הוכשר כגדעוני ונשלח בשנת 1946 לשלוחת המוסד לעלייה ב' ביוון. היה גדעוני על ספינות המעפילים 'חביבה רייק', 'בלבואה', 'הנרייטה סאלדי' ו'רפיח' ועל ספינות הרכש 'נורה' ו'אטלס'. נפצע במלחמת העצמאות בהתקפת מטוסים מצריים על נמל תל אביב. נפטר בארצות הברית. אפרו הובא לקבורה בקיבוץ שובל.

[ידין] שחלק מהמכונות 'החופשיות' ישלחו באוויר לירושלים – כעידוד וכסמל.² בתום פריקת הנשק שלח דוד בן-גוריון מברק לשאול אביגור, ראש המוסד לעלייה ב': "הדברים באו במועדם – ויצילו את ירושלים. תאמר לאהוד [אבריאלי] יישר כוח".³ בפגישת 'הצדעה לנוה' שהתקיימה בשנת 1968 לציון 20 שנה להגעתה, בהשתתפות דוד בן-גוריון, סיכם בן-גוריון: "הנשק הצ'כי הציל את מדינת ישראל, ממש, בהחלט ... בלי הנשק הזה לא היינו נשארים בחיים". מ'1 באפריל 1948 ועד לסיום מלחמת העצמאות נערכו 56 הפלגות רכש בהן הובאו לארץ כמויות גדולות של נשק, כולל נשק כבד, טנקים ומטוסים, תוך עקיפת האמברגו הבין-לאומי.

לצידם של רבי החובלים והצוותים הזרים של הספינות, שהסתכנו בהפרת האמברגו, הוצבו ימאים וגדעונים, וותיקי מפעל ההעפלה. הם שימשו כ'נציגי בעלי המטען' ותפקידם העיקרי היה לוודא שרבי-החובלים יפעלו בהתאם להנחיות מערכת הרכש. לגדעונים היה תפקיד נכבד במפעל הברחת הנשק, מכיוון שהתובלה הימית בזמן מלחמת העצמאות – תחת איום מתמיד של צבאות ערב ובהתחמקות מהאמברגו הבין-לאומי על אספקת נשק לישראל – הייתה מבצע מורכב שחייב תאום, שליטה ובקרה הדוקים.

'מפעל הרכש' לא נחרט בתודעה הקולקטיבית-לאומית הישראלית, כנראה מכיוון שחסר בו אלמנט הדרמה האנושית-מדינית – כמו זה שהיה במפעל ההעפלה. עם זאת, הרבה בזכות מפעל הרכש, ישראל שרדה ולבסוף ניצחה במלחמת העצמאות, ועלילות הרכש אינן פחות דרמטיות ומעניינות מעלילות ההעפלה. זה היה המקור לנשק החיוני, ואי אפשר לתאר את ניצחון צה"ל במלחמת השחרור ללא נשק זה.

דו"ח לימוני

יהודה לימוני שירת כגדעוני ב'11 הפלגות של ספינות רכש.⁴

בעיזבונו של הגדעוני מיקו בכר נמצא דו"ח בכתב ידו של יהודה לימוני,⁵ שהוגש לאחר ההפלגה הרביעית של ספינת הרכש 'ארסיה'. בהפלגה זו, מפקד הספינה היה יהושע (אוסר) רביד ויהודה לימוני היה הגדעוני. הספינה הפליגה מנמל שיבניק, יוגוסלביה, עם תשעה מטוסי 'ספיטפייר', והגיעה לחיפה ב'23 במרץ 1949. הייתה זו הפלגתה האחרונה של ספינה זו במפעל הרכש.⁶

הדו"ח של יהודה לימוני, בכותרת "דו"ח הקשר (בארסיה IV), 22 בפברואר עד 23 במרץ" מתאר את הקשר בהפלגה, וממנו ניתן להתרשם וללמוד על החוויות והקשיים של גדעוני ב'מפעל הרכש' במלחמת העצמאות. וזו לשון הדו"ח:

² יומן בן גוריון, 1 באפריל 1948, ארכיון בן-גוריון, 223994.

³ יהודה סלוצקי, **ספר תולדות ההגנה**, עורך ראשי: פרופ' בן-ציון דינור, הוצאת עם עובד תל אביב, תשל"ב–1972, ג/2, עמ' 1527.

⁴ **יהודה (ציטריניז') לימוני** (1924–2014). נולד בפולין. עלה ארצה עם משפחתו בשנת 1925. התנדב ל'הגנה', למשטרת הנוטרים, בשנת 1941. עבר קורס אלחוט בשנת 1946. בשנת 1947 היה אלחוטן בחטיבת גולני והתנדב למוסד לעלייה ב'. השתתף ב'11 הפלגות של ספינות רכש. לאחר שחרורו היה קבלן עבודות עפר ובניין.

⁵ **אברהם (מיקו) בכר** (1926–2020). נולד במקוה-ישראל. התנדב לפלמ"ח בשנת 1945. פעל כגדעוני במרסיי, ברומא ובנאפולי. אחרי קום המדינה היה גדעוני בספינות רכש ועסק בעלייה מצפון אפריקה, שירת בתח"ל ובמוסד.

⁶ בספרי **גדעונים: מפעלי הקשר האלחוטי בשירות המדינה שבדרך**, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב, מהדורה שנייה, התשע"ח–2018, הוחלפו בטעות פרטי הגדעוני בהפלגה הרביעית של ספינת הרכש 'ארסיה' עם אלה של הגדעוני בספינת הרכש 'שיעו', שאף היא עגנה בחיפה ב'23 במרץ 1949.

”ב־18 לפברואר מסרתי לשרגא בחיפה הוראות לסידורי הקשר בארסיה הכוללות תיקון המטען (סטרטור), בדיקת הסוללות, החלפת מכשיר ישן בחדש, פיוזים, חוטמים ומכשירי כתיבה, גגון לכיסוי הסוללות [המצברים].⁷”

כעבור 24 שעות נקראתי להפלגה. נתברר ששום דבר לא סודר פרט להחלפת המטען (מחוסר זמן טוען שרגא). הפלגנו השכם בבוקר, ובהניעי את המוטור נתברר שהקונדנסטור שרוף, ולא יכולתי למלאות [לטעון] את הסוללות [המצברים]. הסידורים למילוי מהדינמו של האונייה אינם טובים והייתה סכנה שנישאר בלי קשר, היות והסוללות היו כמעט ריקות.

הקשר עם שושנה [תחנת הקשר ששירות הקשר הפעיל עבור חיל הים, בכרמל הצרפתי] מצויין. התחנה חזקה והעובדים עושים רושם שמסורים לעבודה. ולעומתם עם הבירה [רומא] קשה היה לעבוד, לפעמים אינם מופיעים לקשרים, ומאחרים להאזנות. יש לברר זאת ולהסדיר.⁸

בקושי הצלחתי לשמור על הסוללות עד הגיעי לבארי [איטליה], שם מסרתי למשה רבינוביץ כל הפרטים שמסרתי לשרגא בחיפה ומשה הבטיח לסדר הכל.

בבירה התעורר ויכוח לאחר שנקראה שיחה עם עובדי הבירה והכלים, ואני מציין לשבח שהשיחה הועילה היות ונסיעתנו חזרה לחיפה דרך שיבניק [ניגוסלביה, היום – קרואטיה] הקשר דפק מאה אחוז.

אגב, ניסינו להתקשר עם שושנה ליד כף מטפאן [דרום הפלופונסוס] ולא הצלחנו. כנראה שסביבה זו קשה לעבודתנו.

אני רוצה להעיר שכשהפלגנו מבארי שום דבר לא סודר ולא תוקן. מציע שלהבא האלחוטן ידאג לענייני הקשר בכלי שלו. כמו כן יש להנהיג חובת עבודה במעבדה לשם ידיעה מינימלית לטיפול במכשיר, סוללות וכדומה.

ב־24 למרץ הגענו לחיפה [24 או 23 במרץ?]. לפי ההוראות שקיבלנו הכלי אינו ממשיך לעבוד. מסרתי לשרגא בחיפה את מצב המכשירים הכולל מכשיר החד ישן אחד חדש. הודעתיו שיבדוק המכשירים לפני שיעלה אותם לכלי אחר.⁹

שוב פעם נקראתי להפלגה כעבור 24 שעות עם ארסיה (אגב – במקרה פגשוני בחיפה והועלתי על הכלי בלי חפצים כמו שאני בגדיך עליך, היות והמזוודה הייתה בבית. אני מבקש שיטפלו בעניין הגדעונים בבואם ארצה. לא לעכבם בנמל יש לסדר את כל הסידורים שיגיעו לביתם בשעות הספורות הניתנות בארץ).

נתברר ששרגא לא היה אפילו על הכלי ושוב פעם מחוסר זמן. הכלי עוכב כל הלילה בגלל שמכשיריו הכל לא היו תקינים.

⁷ בהפלגתה הקודמת (השלישית) של 'ארסיה' המלווה היה יהושע 'אוס' רביד והגדעוני היה יהודה לימוני. הספינה עגנה בחיפה ב־18 בפברואר, ומטענה היה 11 מטוסי 'ספיטפייר', 2.6 מיליון כדורים לנשק קל ופגזים שונים.

⁸ קשר הרדיו לספינה, שנעשה באיתות מורס בת"ג (תדר גבוה), לא היה רציף, והתקיים ב'שעות קשר', כארבע פעמים ביממה.

⁹ מכשיר הקשר העיקרי של הגדעונים היה מקמ"ש (משדר־מקלט) 'מזוודה' – מקמ"ש ת"ג מיטלטל לאיתות מורס שנבנה בבתי מלאכה חשאיים של שירות הקשר. המכשיר הורכב במזוודת עץ. הספק השידור היה 7 עד 15 וואט. המקמ"ש פעל בתחום התדרים 2 עד 12 מה"ץ. מקור הכוח היה מצבר 6 וולט (באמצעות ממיר מתח מתאים). חלק מהדגמים היו מבוקרי גביש, וחלק איפשרו גם פעולה עם מתנד ברשינוי. המקמ"ש פעל עם אנטנה 'ר', שנמתחה בין תרני הספינה.

ביחס לעבודה עם שושנה והבירה אין לי טענות. הבירה נשמעת חלש אבל עם רצון טוב מעבירים ומקבלים תזכירים [מברקים].

מבקש שיסדרו פעם ולתמיד את עניין הדרכיות (פספורטים)."

יהודה לימוני (משמאל) בתחנת אלחוט ברומא
מקור: אוצר תמונות הפלמ"ח 15602

יהודה לימוני בתא אלחוט בספינת רכש
באדיבות משפחת מייק הררי

22. 23. 24. (היחסים) 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

22. 23. 24. (היחסים) 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

22. 23. 24. (היחסים) 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

ה-24 למלך הענין ^{למחשבה} לפי הכוונה שקבלתו הכלי און
 משיק לזרע, מסכתו לשטן החופה את מצה המעלים ~~הכל~~ הכלל,
 מפני אהב וכן אהב חפץ, שהלכתי לשיבוק המשיבוק לפני מילוד
 אולם לכלי אחר, שוב פדמ נקטנו לפלגה במדבר 4 שזאת עם אהב,
 (אף במקרה פטנו החופה והוא לאו ה' הכלי קלי חפצים כמו
 שאני בשיבוק שליך, הלא והמפגש היתה בבית, אני מבקש שיטפלו
 בדנין הפעולות בבטא איזה, לא לעבם קצת יש לסדר את
 כל הסיונות שיקראו לביתם בשדה הסטוריה הנמנה באל)
 נחמד ששטנו לא היה אפילו כל הכלי ושוב פדמ מחסר כלן,
 הכל עובד כל הילוד בקלל שמענו הכל לא היו מקונים,
 ביום למדבר עם שטנו והפירה און קי לדנין, הבונד נשמו
 חלש אלה את הצון לזה מדיניות ומקללים תכניות,
 מבקש שוטבו פדמ ולמה את ענין הבטוריה, (פסולות)
 למען יחזרה.